

březen 2008

„Zkoušky z češtiny pro cizince budou příliš snadné, systém zkoušení uzavřený.“ Rozhovor s Janou Čemusovou

Matouš Bořkovec

V souvislosti s novelou zákona o pobytu cizinců na území České republiky bude od 1. ledna 2009 zavedena zkouška z českého jazyka jako jedna z podmínek pro udělení trvalého pobytu cizincům. Podrobnosti úpravy připravuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a vláda je má schválit do konce března tohoto roku. Na otázky o důvodech snížení obtížnosti zkoušky z úrovně A2 na A1 podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky, o navrhovaném Systému výuky a zkoušek z češtiny a o připravované metodice výuky odpovídala paní Mgr. JANA ČEMUSOVÁ, pracovnice Ústavu jazykové a odborné přípravy Univerzity Karlovy (ÚJOP) a předsedkyně Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ).

***

Dá se říct, že Ústav jazykové a odborné přípravy už provádí jazykové zkoušky z češtiny v takové podobě, v jaké mají být podmínkou k udělení trvalého pobytu cizincům?

Ano, provádíme tyto zkoušky, ale zároveň je stále vyvíjíme. Ústav má Výzkumné a testovací centrum, které se zaměřuje na vývoj zkoušek, jejich pretestaci, ověřování, protože jsou daná kritéria, která zkoušky musejí splňovat – Společný evropský referenční rámec pro jazyky.

Obtížnost jazykové zkoušky nutné k udělení trvalého pobytu měla být původně úroveň A2. V současné době se hovoří o A1. Jak k této změně došlo a jaké jsou její příčiny?

Ty důvody mohou být různé. Do přípravy zkoušek jsou zapojena tři ministerstva – Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Rozhodnutí snížit původně zamýšlenou úroveň A2 na A1 se „přehazuje“ z jednoho ministerstva na druhé. Když začala první jednání se zástupci státní správy ohledně zkoušky z češtiny jako jedné z podmínek pro získání trvalého pobytu, hovořilo se dokonce o obtížnosti B1. Potom se po srovnání s okolními evropskými zeměmi začalo mluvit o přijetí úrovně A2.

Na únorovém setkání s panem Machem z MŠMT, jehož odbor má přípravu zkoušky na starosti, jsme se s kolegyní Lídou Holou, místopředsedkyní AUČCJ, dozvěděly, že půjde o úroveň A1. Byla jsem velmi překvapena, neb se jedná o nejnižší jazykovou úroveň, o které si myslím, že bude nedostatečná pro usnadnění integrace cizince do české společnosti (což je jedním z hlavních důvodů, proč má být zkouška z češtiny zavedena). Není to úroveň, která stačí k samostatné komunikaci. Měla by to být úroveň agramatická (i když trochu gramatiky tam samozřejmě je, protože čeština bez gramatiky nemůže fungovat ani na té nejnižší úrovni). Úrovně A1 jsou schopni dosáhnout studenti, kteří sem přijíždějí na jeden semestr a mají čtyři hodiny češtiny týdně. Člověk, který je zde v česky mluvícím prostředí pět let a ví, že bude muset skládat zkoušku z češtiny, může

dosáhnout této úrovně bez velkých obtíží. Existuje již řada učebních materiálů, které zohledňují specifika při výuce cizinců (např. znalost latinky; jsou vytvořeny materiály pro studenty se znalostí ruštiny...). Česká A1 je (nejen podle mého názoru) oproti standardu v Evropě předimenzovaná, proto možná působí její dosažení jako dostačující pro integraci...

Znamená to, že je obtížnější než jiná A1? Například anglická?

Ano, a opět se opakuji, nejenom podle mého názoru.

A lze to samé říct i o české obtížnosti A2?

Těžko říct. Jde o to, že popisy úrovní se odvíjejí od angličtiny a nejsou stavěné na tom, jestli umíte akuzativ, genitiv, ale jsou založeny na komunikačních schopnostech. Bohužel čeština je jazyk flexivní, což znamená, že i na složení jednoduché věty potřebujete vědět víc, než například v angličtině. Z tohoto důvodu jsou ty české úrovně obtížnější. Ale pokud jde o komunikační kompetence, je obtížnost stejná.

Na stránkách Ústavu jazykové a odborné přípravy jsou tabulky pro sebehodnocení studentů, kde u obtížnosti A2 – psaní – stojí: „Umím napsat krátké jednoduché poznámky a zprávy týkající se mých základních potřeb. Umím napsat velmi jednoduchý osobní dopis, například poděkování.“ V ukázce samotných testů ze psaní (stejná obtížnost) je potom například: „Koupil(a) jste si nový speciální kávovar. První den fungoval perfektně, ale potom už nikdy. (...) Napište dopis do továrny a vysvětlete svůj problém. Vysvětlete, co se stalo, a zeptejte se, co máte dělat dál: Jak máte poslat kávovar do továrny? (...) Jak vám kávovar pošlou zpět? Kdo bude platit výdaje za poštovné?“ Není mezi těmito příklady velký rozdíl v obtížnosti?

Myslím si – ale nechci to nějak generalizovat – že Češi musejí mít z nějakého důvodu testy vždycky těžší než ostatní. U obtížnosti A2 by měl student takovéto otázky zvládnout, ale musí být k tomu veden v rámci jazykové výuky.

Dostačuje tedy podle Vás obtížnost A1 k tomu, aby zkouška napomohla integraci?

Já si myslím, že k integraci rozhodně nedostačuje. Za pět let pobytu bych měl/a být schopný/á se naučit česky tak, abych udělal/a bez problémů zkoušky obtížnosti A1 i A2. Zejména, pokud budu vědět, že tu zkoušku budu potřebovat k získání trvalého pobytu. Samozřejmě student může někdy neuspět kvůli tomu, že nezná formát testu, i když znalosti má. Vzorové testy, které jsou připravovány podle standardů mezinárodní testovací organizace ALTE, jsou ale zveřejněny například na webu Ústavu jazykové a odborné přípravy. Úroveň A1 je opravdu nedostačující. Argument, že žadatelé jsou především kopáči nebo jiní nekvalifikovaní pracovníci, kteří mohou mít z různých důvodů problém se česky naučit, není podle mě na místě. Tito lidé zde často pracují jen dočasně, a žadatelé o trvalý pobyt jsou do velké míry například manželé / manželky Čechů, rodinní příslušníci cizinců, kteří zde už žijí, vzdělaní cizinci, kteří zde třeba studovali na vysoké škole apod.

Měl by být zkoušku na úrovni A1 schopen složit cizinec po pěti letech pobytu i bez navštěvování jazykového kurzu?

Příprava je jenom na žadateli. Pokud bude zákon platit, jazykové školy se budou chovat trzně a budou vypisovat různé přípravné kurzy ke zkoušce. V současné době připravuje Výzkumný ústav pedagogický metodiku těchto kurzů, která bude (společně s ukázkami testu) zveřejněna na webu. Cizinec si potom nemusí vybrat ten nejdlejší ani nejdražší kurz. A myslím si, že zkoušku na úrovni A1 je možné složit i po tzv. domácí přípravě s kamarádem, pokud znám formát zkoušky.

Důvodem snížení požadované úrovně byla pravděpodobně i nižší finanční náročnost pokud jde o výuku. V minulosti byla zvažována možnost, že by stát na úhradu kurzovního cizincům nějakým způsobem přispíval. Máte informace o tom, jak je to s dotací ze strany státu v současném návrhu?

Stát bude platit žadatelům jeden pokus zkoušky. Bude také uznávat znalost češtiny, jak je to upraveno zákonem č. 326/1999 (§ 70 odst. 5), pokud např. uchazeč složil maturitu v českém jazyce nebo je držitelem dokladu o vykonání zkoušky z českého jazyka minimálně úrovně A1 podle Společného evropského referenčního rámce. Na placení kurzů stát přispívat podle návrhu nebude. V minulosti se mluvilo třeba o možnosti nějakého poukazu na kurzy češtiny v určité hodnotě, řekněme 4000 Kč, ale z toho sešlo. Snížení na úroveň A1 souvisí i s celkovou nepřipraveností systému výuky i zkoušek. Systém je uzavřený, ministerstva vše málo konzultovala s odborníky, vše má být uvedeno do praxe velmi brzy a finanční náklady pro stát mají být co nejmenší.

Mluvíte o Systému, který připravuje Ministerstvo školství – celým názvem jde o Systém výuky češtiny a zkoušek pro cizince jako jedné z podmínek pro udělení trvalého pobytu. Byla jste Vy nebo někdo z Vašich kolegů z Ústavu jazykové a odborné přípravy nebo Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka osloveni, abyste se na přípravě Systému podíleli?

Přibližně před rokem se konala schůzka ministerstev, které se účastnili i zástupci ÚJOP, Asociace jazykových škol ČR a Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka. Tam se hovořilo o tom, že má podmínka jazykové zkoušky vstoupit v platnost na počátku roku 2009. Mluvílo se tam také o obtížnosti zkoušky. Potom byl dlouho klid a až v létě 2007 se nám dostal do ruky první návrh Systému. K němu jsme měli připomínky a vytýkali jsme Systému velkou uzavřenost (tj. fakt, že právo organizovat zkoušky by neměly jiné školy než jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky). Připomínky jsme poslali na Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, a také dalším subjektům, kterých se tato tematika týká. Odpověď jsme vlastně dostali až letos v lednu z MŠMT. Tam stálo, že podoba Systému je v jednání. Potom jsme se sešli se zástupci Ministerstva školství a požádali jsme je, abychom byli zahrnuti do připomínkového řízení. V tom nám bylo vyhověno. Čekáme proto na definitivní návrh Systému, abychom se k němu mohli vyjádřit. Ten bychom měli dostat v nejbližších dnech.

Minulý týden také proběhl kulatý stůl iniciovaný Multikulturním centrem Praha, kde se sešli zástupci jednotlivých ministerstev a nevládních organizací s představiteli Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka, Asociace jazykových škol ČR a Výzkumného ústavu pedagogického. Zde se diskutovalo zejména o uzavřenosti/otevřenosti Systému a kontroly zkoušek a také o dostupnosti kurzů pro cizince ze slabších sociálních skupin.

Právo organizovat zkoušky z češtiny pro cizince platné pro získání trvalého pobytu mají mít tedy jenom jazykové školy s právem státní jazykové zkoušky. Těch je v ČR kolem třiceti a jsou roztroušeny po všech krajích. V Praze například je ale taková škola jen jedna. Má existovat nějaká možnost, jak by mohly oprávnění pořádat zkoušky získat i další školy nebo instituce?

Na kulatém stole se na toto téma také diskutovalo v souvislosti s kritizovanou uzavřeností Systému. MŠMT vidí otevřenost Systému v tom, že škola, která bude mít zájem vykonávat zkoušku, se zapíše do školského rejstříku, a tím získá právo vykonávat státní jazykovou zkoušku, resp. zkoušku na úrovni A1, která bude nutná k získání trvalého pobytu. O žádné jiné možnosti se zatím nemluví. Tuto uzavřenost systému kritizuje nejen ÚJOP, ale i mnoho dalších institucí a odborníků. Případá nám zvláštní, že se Ministerstvo školství neobrátilo na odborníky, kteří se zde v ČR přípravou jazykových zkoušek z češtiny už dlouhodobě zabývají. A to není jenom ÚJOP.

Jaký je důvod toho, že oprávnění mají mít jen školy s právem státní jazykové zkoušky?

Mezi důvody, které nám byly sděleny, je například možnost kontroly těchto škol školní inspekcí. Dalším argumentem je pokrytí celé republiky – v každém kraji je alespoň jedna tato škola.

Pokrytí ale například v Praze rozhodně není dostačující. Žadatelů o trvalý pobyt má u nás být v roce 2009 něco málo pod třicet tisíc, z toho téměř polovina, třináct a půl tisíce, má být v Praze, kde funguje pouze jedna jazyková škola s právem státních jazykových zkoušek.

To je pravda. Řešením této situace by mohlo být udělení oprávnění ke konání zkoušek dalším školám. Nevím, jaký má Ministerstvo školství plán na řešení této situace. Vyzkoušet takové množství studentů v jednom roce bude ale velmi náročné. Pokud jde o kontrolu kvality, ministerstvo má na mysli školní inspekcí. Zde je zase otázka toho, do jaké míry jsou pracovníci školní inspekce schopni hodnotit zkoušky z češtiny pro cizince.

Jak by tedy měl podle Vás vypadat „otevřený“ systém výuky a zkoušek?

Myslím si, a nejen já, že by mělo být zřízeno certifikační centrum, které by jazykovým školám udělovalo, po splnění jasně daných podmínek, certifikát opravňující k vykonávání zkoušek. Toto centrum by také mělo nástroje, jak kvalitu zkoušek jednotlivých certifikovaných škol kontrolovat. Certifikát by školy získávaly třeba jen na dva roky a poté by musely projít auditem. Do činnosti certifikačního centra by měli být zapojeni odborníci z různých institucí, čímž bychom se vyhnuli jednostrannosti a mohla by v této oblasti existovat zdravá konkurence. Systém certifikace funguje například v Německu, ale vlastně i u nás, pokud jde o cizí jazyky – angličtinu, němčinu, španělštinu atd. Na MŠMT jsou registrovány certifikované zkoušky, které jsou uznávané. My bychom chtěli něco obdobného i pro češtinu. Čeština jako cizí jazyk u nás ale stále není vnímána jako samostatný obor.

Proč MŠMT takovou podobu Systému nenavrhuje? Jaká jsou jeho negativa? Není to třeba větší finanční náročnost (náklady na zřízení a fungování certifikačního centra)?

Myslím si, že by stát nemusel vynaložit takové peníze, které se pro realizaci Systému plánují, protože existují instituce i odborníci, kteří by se do činnosti takového centra mohli zapojit a mohli by jednoduše vytvořit kritéria, jež by školy musely splňovat. Myslím si, že spíš ministerstvo tlačí čas.

V současné době je připravována metodika výuky a zkoušek. Podílí se na této přípravě také ÚJOP?

Byla vytvořena expertní skupina z různých institucí včetně ÚJOP, která vypracovává metodiku výuky i zkoušek. Metodika musí být do června hotová, aby se podle ní mohlo už od září tohoto roku učit a zkoušet. Trochu smutné je, že Ministerstvo školství se opět na odborníky včas neobrátilo a začalo se vypracovávat něco, co už vlastně dávno existuje. Expertní skupina je už spíše výsledkem tlaku odborníků. U výše jmenovaného kulatého stolu bylo řečeno, že v listopadu 2009 bude fungování Systému vyhodnoceno a na základě výsledků hodnocení bude možné Systém modifikovat.

Podmínka zkoušky z češtiny má být zavedena už 1. 1. 2009. Dodnes ale není návrh Systému schválen, včetně stupně obtížnosti, který bude u zkoušky vyžadován. Není to pro cizince, kteří budou žádat o trvalý pobyt v roce 2009, velmi nepříjemné? Od září, kdy by měla existovat metodika výuky a zkoušek, budou mít do ledna pouze čtyři měsíce na přípravu ke zkouškám. Jaká je také informovanost cizinců o této podmínce?

Ano, je to velmi brzo. Oficiálně ještě nic schváleno není, ani to, zda půjde o A1 nebo A2, proto ani nejsou cizincům k dispozici potřebné informace. Ministerstvo školství má zahájit informační kampaň na zvláštním webovém portálu a pomocí letáků, ale zatím se ještě, pokud vím, nic nekoná, vše je v přípravě.

Existují vhodné učebnice a další materiály pro výuku češtiny a jsou cizincům přístupné?

Vhodné učebnice existují, ale učebnice nejsou samospasitelné a k výuce potřebujete lektora. Ideálně proto vycházejí učebnice i s manuálem pro lektora. Lektora potřebujete také, pokud byste měl používat učebnici češtiny bez zprostředkujícího jazyka, které byly také vyvinuty a odzkoušeny v rámci iniciativy EQUAL. Tyto učebnice jsou určeny pro heterogenní skupiny, kdy není možné použít jeden společný mediační jazyk. Další materiály vznikly také v rámci Státního integračního programu pro azylanty. Pro tento program byly vyvinuty materiály pro úroveň A1, A2, B1. Ty obsahují také určité socio-kulturní minimum. Neexistují ale zatím učebnice češtiny pro samouky, pouze online kurzy. Přístupné jsou také nízkoprahové kurzy češtiny, které jsou otevřené pro kohokoliv zdarma a primárně nemají za cíl vést účastníka k nějakým zkouškám. Nicméně se jedná o jednu z forem, jak se cizinec může seznámit s češtinou a dále pokračovat v kurzu, který už bude zaměřen k přípravě ke zkoušce. Kurzy běžely od minulého roku a byl o ně velký zájem. Pokud by takový kurz navštěvoval cizinec pravidelně, mohl by dostat velmi dobrý základ a ve svém studiu pokračovat ve standardním kurzu (který by byl již zaměřen na přípravu ke zkoušce).